

База даних "Електронна справа рукописного фонду ІР НБУВ"

Ірина Корчевна,
молодий науковий співробітник
Інституту рукопису НБУВ

Репрезентовано базу даних "Електронна справа рукописного фонду" з розширеними пошуковими можливостями, яка відображає комплекс документального забезпечення процесу комплектування та обліку на всіх стадіях "руху рукописів" під час опрацювання, зберігання та використання.

Ключові слова: облік та комплектування архівних фондів, електронні інформаційні ресурси, база даних, мережні ресурси, опрацювання інформації.

Представлено базу даних "Электронное дело рукописного фонда" с расширенными поисковыми возможностями, которая отображает комплекс документального обеспечения процесса комплектования и учета на всех стадиях "движения рукописей" во время обработки, хранения, использования.

Ключевые слова: учет и комплектование архивных фондов, электронные информационные ресурсы, база данных, сетевые ресурсы, обработка информации.

The data base "Electronic Manuscript Fond Deal" with extended search capabilities, which displays the full range of documentary acquisition and registration at all stages of "the manuscripts movement" during processing, storage and use, was created.

Key words: registration and acquisition of archival fonds, electronic informative resources, data base, net resource, data processing.

Залучення інформаційних технологій до архівної справи на теренах СРСР розпочалося в 70-х роках минулого століття, коли комп'ютеризація набула значення державної програми. В Україні роботи в цьому напрямі, зокрема актуалізація питання створення баз даних (БД) облікової інформації, розпочалися в останнє десятиріччя ХХ ст. [1; 2; 3; 4; 5]. Проте у цей період рівень розвитку комп'ютерних технологій не давав змоги в повному обсязі вирішити складне завдання автоматизації технологічних процесів комплектування та обліку рукописних фондів наукових бібліотек. Проблему було подолано на початку ХХІ ст.

Система автоматизації бібліотек ІРБІС-64, запроваджена нині в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (НБУВ), надає широкі можливості для створення БД фондів головної книгозбірні країни. Інститут рукопису (ІР) як підрозділ НБУВ, який є власником найбільшого в Україні рукописного фонду, активізував свою роботу зі створення БД "Електронна справа рукописного фонду ІР НБУВ" на базі уніфікованих методик опису, форматів, архівних стандартів описування та обліку архівних фондів і документів.

Основною метою автоматизації було визначено створення розгалуженої уніфікованої структури рубрик/полів, яка охоплювала б усі етапи та сфери діяльності ІР й уможливила б:

- оптимізацію традиційного процесу опрацювання документів — експертизи, комплектування, описування, обліку, каталогізації та зберігання;
- активне використання інформації, що зберігається у фондах ІР НБУВ, через створення системи електронних довідників та баз даних для надання цілісного уявлення про склад та зміст архівних фондів;
- вирішення питання про збереженість унікальних документів і тих, які користуються найбільшим попитом, через створення на ці документи повнотекстових баз даних та електронних страхових копій.

Процес інформатизації діяльності ІР, як і всієї архівної справи в Україні, складається з трьох взаємопов'язаних компонентів: науково-архівознавчого; інформаційно-технологічного; науково-організаційного та управлінського.

У цій роботі ІР безпосередньо забезпечує виконання науково-архівознавчого та науково-організаційного. Особлива увага приділяється складу документів, що сприяють руху рукописних фондів бібліотек під час комплектування та обліку [6; 7]. Було розроблено структуру робочих листів та вихідні формати і форми для майбутньої бази даних, проведено її апробацію (шляхом послідовного внесення у визначені поля облікових даних фондів, які в повному обсязі відображають усі наявні форми облікової документації та фіксують усі процеси від комплектування до зберігання та використання фондів), розпочато роботу із заповнення полів бази та виведення інформації у вихідні форми та їх взаємозв'язку, а також створення нових полів з метою внесення додаткової облікової інформації та узагальнюючих вихідних форм. Програмно-технологічне забезпечення підтримки бази даних — вибір оптимального програмного забезпечення та його раціональне пристосування до специфіки різних об'єктів архівної інформації ІР, побудова інформаційної системи відповідно до поставлених завдань, а також постійна підтримка функціонування системи, захист інформації, оновлення та модифікація програмних рішень — здійснила завідувач відділу програмно-технологічного забезпечення комп'ютерних мереж НБУВ К. Лобузіна.

Для створення БД використовувалася Система автоматизації бібліотек ІРБІС-64 (ДПНТБ, Росія) [8]. Її характеристики оптимально підходили до вимог, які висувалися до майбутньої БД. На відміну від інших систем, які ІР намагався пристосувати для своїх потреб, система ІРБІС-64:

- має широкі можливості для її адаптації до умов роботи конкретної бібліотеки на основі інструментальних засобів налаштування та профілів користувачів;
- повністю поєднується з російськими та міжнародними форматами подання бібліографічних даних RUSMARC/UNIMARC/MARC21 на основі засобів двосторонньої конверсії даних;
- дає змогу створювати і підтримувати одночасно будь-яку кількість БД, що складають Електронний каталог (ЕК) або є проблемно-орієнтованими бібліографічними БД;
- пропонує технологію автоматичного формування словників, на основі яких реалізується швидкий пошук за будь-якими елементами описування та їхнім поєднанням;

- підтримує традиційні "паперові" технології, надаючи можливість отримання широкого спектру вихідних форм: починаючи з листів замовлення, книги сумарного обліку тощо та закінчуючи покажчиками і всіма видами каталожних карток;
- пропонує засоби для ведення та використання авторитетних файлів, алфавітно-предметних покажчиків до УДК/ББК і тезауруса;
- за допомогою автоматизованого формування словників надає можливість здійснювати швидкий пошук за будь-якими елементами опису та їхнім поєднанням;
- містить технології, орієнтовані на використання штрих-кодів на примірниках видань та читацьких квитках;
- має засоби, які уможливають використання в якості ілюстративного матеріалу будь-яких зовнішніх щодо бібліографічного документа об'єктів, таких, як повні тексти, графіка, таблиці, аудіо- та відеоматеріали, а також ресурси Інтернет;
- підтримує багатомовність (полілінгвістичність), тобто введення даних будь-якими мовами, на основі UNICODE;
- пропонує засоби для перекладу інтерфейсів користувачів іншими мовами;
- пропонує великий набір сервісних засобів, що забезпечують зручність та наочність інтерфейсів користувачів, спрощують процес уведення, виключають помилки та дублювання інформації;
- пропонує засоби для запозичення готових бібліографічних описів із корпоративних ресурсів через Інтернет.

Засоби каталогізації системи дають змогу опрацювати та описувати будь-які види видань, у тому числі видання на нетрадиційних носіях.

Крім того, БД має можливості для гнучкого налагодження профілів користувачів відповідно до конкретних завдань, а також засоби розподілу доступу до конкретних елементів службової інформації.

Перераховане дало можливість створити на вже існуючій платформі проблемно-орієнтовану базу даних, що значно відрізнялася від пропонованої основи. Робота з РБІС-64 показала, що вона може бути пристосована як для описування різних типів та видів архівних документів, так і для ведення облікової документації на них.

Якщо БД для ведення архівів, які пропонувалися досі, орієнтувалися на те, що в них вводиться вже існуюча, тобто створена і зафіксована на паперових носіях інформація, то перед репрезентованою БД ставилося завдання поступового заповнення БД — від моменту надходження рукописних документів через етап комплектування та описування до кінцевого результату.

Пропонована БД "Електронна справа рукописного фонду" складається з набору записів, які охоплюють всі етапи опрацювання фондів. На сьогодні створено основу майбутньої БД, що складається з трьох основних взаємопов'язаних структурних блоків. Перший — запис "ФОНД", призначений для реєстрації архівних фондів, прийнятих на постійне зберігання, присвоєння їм номерів у порядку надходження до ІР. Він містить історичну довідку про фонд (мал. 1), доступну для перегляду дослідникам, і паспорт фонду, що призначений для службового використання та виконує функції управління та обліку; відповідна інформація про історію надходження та опрацювання фонду вводиться відповідальним за облік.

Для введення службової облікової інформації до запису "Паспорт фонду" розроблено спеціалізований робочий лист, в основу якого покладено зведені облікові документи фон-

дового рівня (картка, паспорт, аркуш та справа фонду), основні й допоміжні форми облікової документації ІР. Передумовою створення "Паспорта фонду" було визначення складу, структури, назв, кількості та послідовності розташування і заповнення полів, форматів виведення даних та вихідних форм.

Робочий лист "Паспорт фонду" призначений для введення інформації про обсяг, склад, стан і рух документів фонду від зони комплектування до зберігання і використання включно та про фіксацію цих записів в облікових документах.

Формат робочого листа включає такі основні поля: відомості про фонд; його місцезнаходження; рух; облікові документи; збереженість; бібліографія про фондоутворювача та фонд; експонування та копіювання документів фонду, які, в свою чергу, поділяються на окремі підполя.

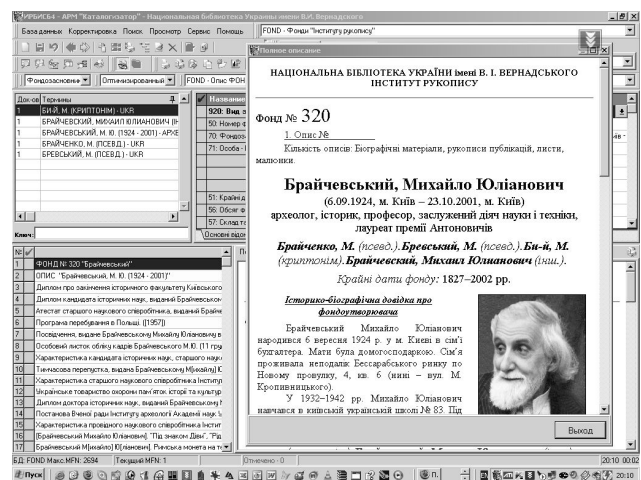
Додатковими засобами для введення інформації є довідкове меню, що складається із словників, які сформовані із уже введених даних. Словниково-довідкове меню спрощує та прискорює однозначний набір певних термінів або навіть дає змогу замінити набір вибором із словника-довідника, що потребує меншої кількості елементарних дій у порівнянні з прямим набором. Крім того, забезпечується однозначність подання інформації, яка виключає трудомісткі процедури семантичного аналізу слів та виразів [9].

Запис "ФОНД" — це зареєстровані дані про фонди, які надійшли до ІР, що розташовані за алфавітом або у порядку зростання їхніх номерів, у ньому є можливість зберігати фото фондоутворювача (як це видно з мал. 1) та переглядати опис фонду у форматі PDF.

Саме через цей вид запису дослідники мають доступ до описів фондів, що зібрані в записі "ОПИС".

Другий запис — "ОПИС" призначено для об'єднання описаних та зареєстрованих документів окремого фонду за принципом архівного облікового документа, відповідно до схеми систематизації, прийнятої в ІР. Запис дає уявлення про подиничний склад кожного окремо взятого фонду.

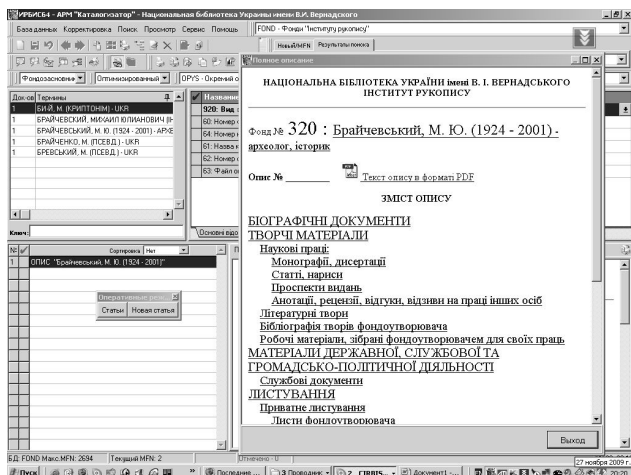
Запис для опису фонду складається із рубрик спеціального класифікатора для рукописних документів, коди якого вводяться в зміст і надають можливість прив'язувати окремі документи опису як аналітичні описи. (Коди ФОНДУ та ОПИСУ вводяться при автозбереженні). Є поле, яке дає змогу робити посилання на файл опису у форматі PDF для старих фондів (мал. 2). Натисканням посилання в переліку рубрик опису здійснюється автоматичний відбір усіх документів із фонду, які відповідають коду класифікатора. Є можливість сортування відібраних документів за заголовком, хронологією, датою введення; повернення від запису до історичної довідки про фонд.

Мал. 1. Запис типу "ФОНД"

Вихідні форми уможливають отримання опису у вигляді таблиці з покажчиками.

Читачі мають доступ до цього запису через запис "ФОНД".

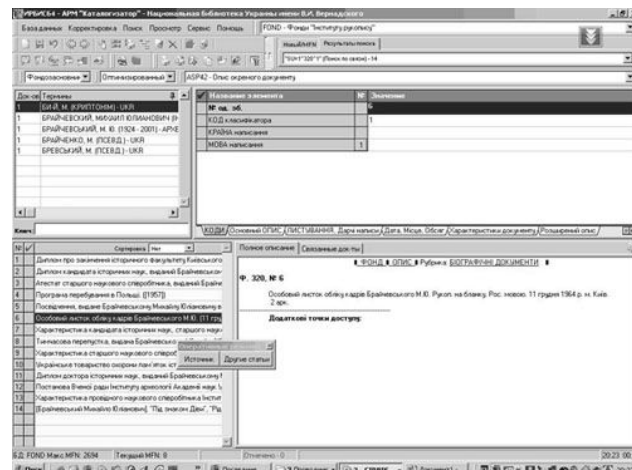
Мал. 2. Запис типу "ОПИС"

У процесі апробації цього запису виявилось, що при автоматичному введенні в базу описів, набраних в електронному вигляді, відбувається певне порушення послідовності заповнення полів і описи необхідно редагувати, що потребує досить значних затрат часу. Велика частина описів фондів, здійснених упродовж 1918—1970 років, написана від руки, а отже, їх необхідно знову перенести та редагувати, що також вимагає затрат часу. Тому, щоб спростити доступ читачів до описів фондів, було визнано за доцільне описи фондів, здійснені упродовж 1918—2007 років, викласти спочатку в БД у форматі PDF файлів, а описи фондів, укладені з 2008 року формувати шляхом заповнення полів запису "Документ". Виставлені у форматі PDF описи будуть переведені в електронний вигляд та приєднані до БД після введення відповідного редагування згідно з єдиною затвердженою формою описування одиниці зберігання у відповідності до полів запису "Документ".

Відредаговані старі описи будуть заново передруковані та затверджені у відповідності до сучасних вимог Держкомархіву України. Введення до бази даних описів одиниці зберігання в автоматизованому режимі уможливить не тільки оперативне контролювання процесу описування конкретного фонду, а й одночасне створення бази особливо цінних документів та документів, що потребують оперативної реставрації.

Запис "ДОКУМЕНТ" (третій) призначено для послідовного описування і реєстрації власне окремих документів за принципом архівного облікового документа — архівного опису, як це показано на мал. 3. Запис є службовим і ведеться співробітниками, котрі описують фонди. Причому доступ до документів БД, що перебувають на стадії описування, мають тільки співробітник, який їх опрацьовує, та відповідальний за ведення бази. Для всіх інших доступ до окремого документа можливий тільки після закінчення описування документів кожного окремого фонду через запис "Опис".

Забезпечується можливість автоматичного переходу до "Історичної довідки про фонд", до "Опису" фонду, відбору документів у відповідності до рубрики схеми систематизації, перегляду документа в інформаційному форматі із додатковими точками доступу, зберігання електронних версій документів, інтернет-посилання на необхідні ресурси. Вихідні форми дають змогу отримати документ у вигляді однієї каталожної картки та комплексу каталожних карток.

Мал. 3. Запис типу "ДОКУМЕНТ"

Структура зазначених записів охоплює всі облікові документи, в яких відображається історія побутування окремо взятого фонду, уможливлене автоматичне ведення статистики: створення та редагування записів БД.

БД має декілька рівнів доступу до інформації за рахунок використання програмного захисту. Система має можливість розподілу користувачів інформації на такі групи:

- користувачі інформації з повним доступом (співробітники, відповідальні за облік, які мають дозвіл корегувати та доповнювати інформацію по всіх структурних блоках БД);
- користувачі інформації з частковим доступом (співробітники, які опрацьовують інформацію у структурних блоках "Опис", "Документ" БД, мають обмежений доступ до певних елементів та окремих полів запису "Фонд", зокрема "Паспорта фонду");
- користувачі інформації зі звичайним доступом (читачі та всі інші, які можуть у системі робити будь-який запит до банку, але не мають можливості щось змінювати у базі даних). Завдяки цим заходам не допускається несанкціонований доступ до інформації.

Для оперативного її пошуку в БД наявні пошукові словники, що нараховують 36 позицій. Зокрема, основні відомості про фонд представлені такими пошуковими словниками: 1) фондоутворювачі, 2) фонди (ілюстрований словник з фотографіями фондоутворювачів), 3) крайні дати фонду, 4) вид фонду.

Є можливість представити читачам (користувачам) БД "Електронна справа рукописного фонду ІР НБУВ" як у локальній мережі НБУВ, у модулі "Читач", так і здійснити онлайнво (Інтернет) публікацію відповідної інформації з БД за необхідності.

Отже, процес інформатизації діяльності ІР складається з трьох взаємопов'язаних компонентів: 1) науково-архівознавчого; 2) інформаційно-технологічного; 3) науково-організаційного та управлінського.

Структура запису БД "Електронна справа рукописного фонду ІР НБУВ" складається з декількох окремих структурних блоків, що дає змогу зробити цілісну систему розгалужених відомостей облікового характеру, включно з процедурою використання фондів, що стосуються облікових документів. За основу було прийнято такий важливий документ, як "Справа фонду". Водночас, цей основний документ був системно пов'язаний з усією сукупністю інших, що стосуються комплектування та використання документів і системою обліку під час діяльності ІР в цілому.

Розроблено структуру записів та сформовано робочі листи: "Паспорт фонду" запису "ФОНД"; допоміжний довід-

ник "Схема систематизації фонду" для запису "ОПИС"; Робочий лист до запису "ДОКУМЕНТ". Усі ці записи БД надають широкі можливості для аналізу стану обліку та документального складу всіх регламентуючих документів щодо організації фондів, фондоутворювачів, наукового використання фондів.

Список використаної літератури

1. *Захарченко Т. М.* Застосування ЕОМ у роботі державних архівів України / Т. М. Захарченко // *Архіви України*. — 1996. — № 4—6. — С. 37—47.
2. *Архівна та рукописна Україніка* : матеріали розшир. міжвід. наради по обговоренню Державної програми "Архівна та рукописна Україніка", Київ, 17 жовт. 1991 р. / АН України, Ін-т укр. археографії, ГАУ при КМ України, Спілка архівістів України. — 2-ге вид., доп. — К. : ІУА, 1992. — 120 с.
3. *Дубровіна Л. А.* Архівна та рукописна Україніка: Програма виявлення, обліку, опису архівних документів, рукописних книг та створення національного банку інформації по документальних джерелах з історії України / Л. А. Дубровіна, В. І. Ульяновський, К. Є. Новохатський // *Архівна та рукописна Україніка* : матеріали розшир. міжвід. наради "Архівна та рукописна Україніка", Київ, 17 жовт. 1991 р. / АН України. Ін-т укр. археографії, ГАУ при КМ України, Спілка архівістів України. — К. : ІУА, 1992. — С. 51—62.
4. *Дубровіна Л. А.* Рівні організації та опису інформації для Національної архівної інформаційної системи України: до питання дескриптивних методик / Л. А. Дубровіна // *Актуальні проблеми розвитку архівної справи в Україні* : доп. та повідомл. наук. конф., 15—16 берез. 1995 р. / упоряд. Т. П. Прись ; ред. І. Д. Лепша. — К., 1996. — С. 43—47.
5. *Дубровіна Л. А.* Основні положення концепції комп'ютеризації архівної справи в Україні / Л. А. Дубровіна // *Студії з архівної справи та документознавства*. — 1998. — Т. 3. — С. 6—17.
6. *Корчемна І. С.* Науково-документне забезпечення руху рукописних фондів бібліотек під час обліку / І. С. Корчемна // *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. — К., 2007. — № 2. — С. 58—64.
7. *Корчемна І. С.* Організація обліку рукописних документів в Інституті рукопису НБУВ / І. С. Корчемна // *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. — К., 2007. — Вип. 19. — С. 437—444.
8. *Система автоматизації бібліотек ИРБИС-64. Общее описание системы*. — М. : ГПНТБ России, 2004. — 259 с.
9. *Гриша С. М.* Програмно-технологічні аспекти розбудови Національної архівної інформаційної системи / С. М. Гриша, О. В. Сохань // *Національна архівна інформаційна система "Архівна та рукописна Україніка" і комп'ютеризація архівної справи в Україні*. — Вип. 1. Інформатизація архівної справи в Україні: сучасний стан та перспективи : зб. наук. пр. / НАН України, Ін-т укр. археографії, ЦНБ ім. В. І. Вернадського, Ін-т рукописів, ГАУ при КМ України, УНДІАСД. — К., 1996. — С. 72—87.